

1. Κρατήρας με παράσταση από την Ορέστεια, πρώτο μισό του 4ου αι. π.Χ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου.

## ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ ΜΕ ΘΕΜΑ ΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΑΔΑ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΔΥΣΗΣ

Αφροδίτη Οικονομίδου  
Ξεναγός

Την ιστορία της Μεγάλης Ελλάδας την διδαχθήκαμε όλοι, και σίγουρα γνωρίζουμε τουλάχιστον τα ονόματα των φημισμένων πόλεων, όπως οι Συρακούσες, οι Ακράγαντας, η Ποσειδωνία, που άνθισαν στα παράλια της Νότιας Ιταλίας και της Σικελίας.

**Ε**κείνο όμως που αποτελεί απρόσμενη και ταυτόχρονα συγκινητική διαπίστωση είναι το μέγεθος του θαυμασμού και του σεβασμού με τον οποίο αντιμετωπίζουν στο εξωτερικό τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, και τον σημαντικό ρόλο που οι ελληνικές αποικίες έπαιξαν στον εκπολίτισμό της Δύσης γενικότερα. Η μεγάλη έκθεση που διοργανώνεται στο Palazzo Grassi της Βενετίας (εικ. 14) με θέμα τους "Ελληνες της Δύσης" είναι ένα δείγμα αυτής της αναγνώρισης, η οποία διαφαίνεται και από τα λόγια του καθηγητή Giovanni Pugliese Garatelli, προέδρου της επιστημονικής επιτροπής που επιμελήθηκε την έκθεση: "Πρόθεσή μας είναι να αναδείξουμε, μέσα από μια επιλογή

αρχαιολογικών ντοκουμέντων και αρχαίων έργων τέχνης, τον πολιτισμό που αναπτύχθηκε στις ελληνικές αποικίες της Δύσης, από την Νότια Ιταλία ως τη Σικελία και την Κύρηναική, από την Προβηγκία ως την Ιβηρική χερσόνησο – την υποδειγματική συμβίωση με τους ιθαγενείς λαούς, αλλά κυρίως τη θεμελιώδη προσφορά αυτού του πολιτισμού στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής κουλτούρας. Προσπαθήσαμε να ακολουθήσουμε την πορεία που οδήγησε στη γέννηση της έννοιας της Ευρώπης, πατρίδας της διαλεκτικής σκέψης και της καλλιτεχνικής παράδοσης. Όπως συνέβη και με την ελληνική εξαπλώση στις ακτές της Μικρασίας, έτσι και στην περίπτωση των αποικιών της δυτικής Μεσογείου οι αποικοί ωθούν-

ται στην αναζήτηση νέας γης, όχι μόνο από την ανεπάρκεια αγαθών και πρώτων υλών αλλά και λόγω των κοινωνικο-πολιτικών ανακατατάξεων, εξαιτίας των αναπόφευκτων συγκρούσεων για την εξουσία που ακολουθούν τη διάλυση της μοναρχίας. Η Μινωικο-μικηνική εποχή βρίσκεται στο τέλος της, ο Τρωικός πόλεμος και η Δωρική εισβολή προκαλούν την κατάρρευση των μυκηναϊκών βασιλείων και μια περίοδο κρίσης την οποία ο ελληνικός κόσμος ξεπερνά με την ιδιοφυή εφεύρεση του θεσμού της πόλεως. Και οι Έλληνες, που πάντα δέχθηκαν και επεξεργάστηκαν περισσότερο από κάθε άλλο λαό τις πνευματικές κατακτήσεις άλλων πολιτισμών, ξεφεύγουν από την υποταγή στις παροδο-

σιακές ηγεμονίες, και μαζί με την ανεξαρτησία του ελεύθερου πολίτη ανακαλύπτουν την επιθυμία για νέες εμπειρίες, την απόλαυση των αδασμωτων παρορμήσεων του πνεύματος και της φαντασίας". Η έκθεση ανοίγει με ένα υπέροχο γλυπτό κλασικής εποχής, που υποδέχεται τους επισκέπτες στο πλατύσκαλο του πρώτου ορόφου του βενετσιάνικου παλατιού. "Ο Εφήςος της Μόζα", λευκό μάρμαρο με ροδόχρωμες ανταύγειες για τις τέλειες αθλητικές αναλογίες του νεανικού σώματος, που μόλις καλύπτεται από έναν λεπτό πλισέ χιτώνα. Αμέσως μετά μπαίνουμε στη χρονολογική παρουσίαση των ευρημάτων, η οποία αρχίζει με μια σύντομη ανασκόπηση της κατάστασης που επικρατεί στη Μεσόγειο προς τα τέλη της 2ης χιλιετίας π.Χ. Οι σχέσεις των αιγαιοπελαγίτικων πολιτισμών με τα μεγάλα κέντρα της Ανατολής – από τη Συρία ως τη Μεσοποταμία, από την Αίγυπτο ως το Ιράν–, τα πρώτα ταξίδια των Ελλήνων προς τη Δύση και οι πρώτες τεκμηριωμένες εξερευνητικές προσπάθειες μεμονωμένων εμπόρων και θαλασσοπόρων

που εγκαταστάθηκαν στη δυτική Μεσόγειο και υπήρξαν οι πioniέροι του οργανωμένου αποικιακού κινήματος που άρχισε τον 8ο αι. π.Χ. (εικ. 13). Ως το τέλος του 8ου αι. η ίδρυση αποικιών διαδέχεται με γοργό ρυθμό η μία την άλλη. Οι Κορινθίοι ιδρύουν τις Συρακούσες (734), οι Χαλκιδείς την Κάρτην (729), οι Αχαιοί τον Κρότων (708) και την Ποσειδωνία (600), οι Σπαρτιάτες τον Τάραντα (706), οι Ερετριείς την Κύμη (750) και τη Νεάπολη (650), οι Ρόδιοι την Παρθενόπη (700) και τον Ακράγαντα (580). Η εύφορη, ο πλούτος του υπεδάφους, τα προστατευμένα λιμάνια εκλύουν χιλιάδες αποίκους, και σύντομα πολλές από τις καινούργιες πόλεις ξεπερνούν σε πλούτο και μεγαλοπρέπεια τις μητροπόλεις τους. Η οικονομική ευημερία συνοδεύεται συνήθως από καλλιτεχνική άνθιση. Έτσι οι αποικίες γίνονται πόλεις έλξης για τους ανθρώπους της τέχνης και του πνεύματος και έχουν να επιδείξουν μια εξαιρετική εικαστική παραγωγή, η οποία παρουσιάζεται ολοκληρωμένα και εμπειριστατωμένα μέσα από τα 2000 εκθέματα που προέρχονται από 75 διαφο-



2. Ερυθρόμορφος κρατήρας με σκηνές της γέννησης της Ελένης, 4ος αι. π.Χ. Αρχαιολογικό Μουσείο Βασι.



ρετικά μουσεία του κόσμου. Από την αρχαϊκή εποχή ως το τέλος της ρωμαϊκής περιόδου ο επισκέπτης βρίσκει απέναντι στα αξιολογότερα έργα τέχνης της Μεγάλης Ελλάδας. Εκτίθενται περισσότερα από 100 κεραμικά αγγεία, κρατήρες, αμφορείς, λήκυθοι, οιοχόες, λουτροφόροι και λέβητες, μερικά από τα οποία ιδιαίτερα μεγάλων διαστάσεων, διακοσμημένα με υπέροχες μελανόμορφες και ερυθρόμορφες σκηνές από τη μυθολογία, το θέατρο, την καθημερινή ζωή. Μια πράγματι εκπληκτική συλλογή όχι μόνο για την ομορφιά και τη φινέτσα των ζωγραφικών παραστάσεων αλλά και για τις λεπτομερείς και πολύτιμες πληροφορίες που μας παρέχει για τη ζωή στην αρχαιότητα (εικ. 1, 2).

3. Χάλκινο αγαλματίδιο οπλίτη 530 π.Χ. Αρχαιολογικό Μουσείο Συβαρής.

4. Χάλκινο αγαλματίδιο του Απόλλωνος, 5ος αι. π.Χ. Αρχαιολογικό Μουσείο Βασι.



9. Χρυσά σκουλαρίκια διακοσμημένα με μαργαριτάρια και κόκκινους λίθους 2ος αι. π.Χ. Αρχαιολογικό Μουσείο Bari.

6. Μαρμάρινο ανάγλυφο από τον περίημο "Θρόνο της Βοστόνης". Museum of Fine Arts, Βοστώνη.

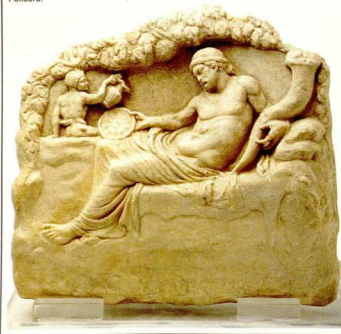
5. Μαρμάρινο ανάγλυφο του Διόνυσου σε ανακλιντήριο, αρχές 2ου αι. π.Χ. Αρχαιολογικό Μουσείο Paicora.

Τα θαυμάσια αυτά αγγεία πλαισιώνονται από εκατοντάδες έργα κεραμοπλαστικής, μιας τέχνης ιδιαίτερα αναπητής και προσιτής στο κοινό. Μικρά και μεγάλα αγάλματα από τερρακότα, πορτρέτα και μπουστά ανδρικά και γυναικεία, ανάγλυφοι "πίνακες", θεατρικές μάσκες και συμπλέγματα ανθρώπινων μορφών, όλα από καλοδουλεμένο πηλό, που σε πολλές περιπτώσεις διατηρεί τις αρχικές χρωματικές διακοσμήσεις. Αλλά το πιο χαριτωμένο από τα κεραμικά εκθέματα προέρχεται από

το μικρό Αρχαιολογικό Μουσείο του νησιού Lipari: ένα μικρό θέατρο με τη σκηνή και τον θίασό του, που αποτελείται από 12 μινιατούρες κωμικών ηθοποιών ύψους 10 εκ. η καθεμία. Αντίθετα από τον πηλό, τον πυρόλιθο και τα ασβεστολιθικά πετρώματα, που αφθονούσαν στα νέα εδάφη, το μαρμάρο ήταν σπάνιο. Αυτό βέβαια δεν εμπόδισε τους αποίκους να στολίσουν τις πολυτελείς κατοικίες τους και τα δημόσια κτήρια με μαρμάρινα γλυπτά από εισαγόμενο ελληνικό μάρμαρο. Τα μαρμάρινα εκθέματα του Palazzo Grassi είναι πάνω από 80, αν υπολογίσουμε τα αγάλματα και τα ανάγλυφα (εικ. 5), ανάμεσα στα οποία και δύο πολυσυζητημένα κομμάτια που εξακολουθούν να απασχολούν αρχαιολόγους και ιστορικούς. Ο "Θρόνος Λυδοβίσι", με την παράσταση της γέννησης της Αφροδίτης από τη συλλογή της Εφορείας Αρχαιοτήτων της Ρώμης, και ο "Θρόνος της Βοστώνης", με έναν έρωτα ανάμεσα σε δύο γυναικείες μορφές από το Museum of Fine Arts (εικ. 6), θα βρεθούν για πρώτη φορά ο ένας κοντά στον άλλον. Δεν έχει ακόμη εξακριβωθεί η χρήση τους ούτε η αυθεντικότητα ή η συγγενεία τους, όμως δεν παύουν να είναι κομμάτια μοναδικής ομορφιάς. Μοναδικές στο είδος τους εί-

ναι οι σαρκοφάγοι της Ποσειδωνίας με τις άριστα διατηρημένες νωπογραφίες. Αποτελούνται από 4 πλευρικές ασβεστολιθικές πλάκες και μια οριζόντια, που κάλυπτε την ταφή. Πάνω σε αυτές τις επιφάνειες σώζονται ζωγραφισμένα στιγμιότυπα από τη ζωή του νεκρού, όπως η σκηνή νεαρού αθλητή που βουτάει στη θάλασσα, ένας έφιππος στρατιώτης, ένα συμπόσιο, και η σκηνή μιας "πρόθεσης", προετοιμασίας μιας νέας γυναίκας για την εισόδο της στο βασίλειο του Αδη (εικ. 8).

Αξίζει να σημειωθεί ότι αυτές οι τοιχογραφίες παρουσιάζονται για πρώτη φορά στο ευρύ κοινό, όντας ευρήματα των τελευταίων ανασκαφών (μετά το 1970) στην εκτεταμένη νεκρόπολη που βρίσκεται δίπλα στα ερείπια του ναού της Ποσειδωνίας και που μέχρι πρόσφατα ήταν άγνωστη στους αρχαιολόγους. Τα κτερίσματα των ταφών είναι εξίσου πλούσια και ενδιαφέροντα. Χρυσά και ασήμενα κοσμήματα (εικ. 9), νομίσματα, αλαβάστρινα και μεταλλικά δοχεία και πολεμικό εξοπλισμός (εικ. 11). Ατυχώς στην έκθεση δεν μπορούμε να θαυμάσουμε τα δύο περιφημα μπρούτζινα αγάλματα του Ριάτσο. Η επιστημονική επιτροπή τα απέκλεισε από τη λίστα των εκθεμάτων γιατί προέρχονται σαφώς από την





8. Επτάφυα ασβεστολιθική πλάκα με ζωγραφική παράσταση "πρόθεσης", 340-330 π.Χ. Αρχαιολογικό Μουσείο Paestum (αρχαία Ποσειδωνία).

κυρίως Ελλάδα και δεν αποτελούν δείγμα της μεγαλοελλαδίτικης παραγωγής. Μια πλειάδα μπρούτζινων αντικειμένων μάς αποζημιώνει γι' αυτή την απώλεια. Αγαλματίδια (εικ. 3, 4), δοχεία, σκαλιστοί καθρέφτες και δύο εκφραστικότερα κεφάλια γενειοφόρων ανδρών (εικ. 10), που είναι γνωστοί ως "φιλόσοφοι", για να μας θυμίζουν τους μεγάλους φιλοσό-

φους της αρχαιότητας που έζησαν και έδρασαν στη Μεγάλη Ελλάδα, όπως ο Παρμενίδης, ο Εμπεδοκλής, ο Πυθαγόρας και ο ίδιος ο Πλάτων.

Θα ήταν εξάλλου παράλειψη να μην τονιστεί η τεράστια ανάπτυξη της φιλοσοφίας και των άλλων επιστημών στις ελληνικές αποικίες, που σφείλουν τον πλούτο και τη φήμη τους όχι μόνο στο εμπορικό δαιμόνιο των κατοίκων αλλά και σε ένα σύνολο πνευματικών και καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων που τις χαρακτήρισαν και άφησαν το στίγμα τους στην ιστορία. Αυτά τα βασικά στοιχεία που συγκροτούν έναν πολιτισμό αλλά που δεν μπορούν να εκτεθούν ως αντικείμενα σε προθήκες, παραλαμβάνουν στους τοίχους των αιθουσών με τη μορφή ενός "ενημερωτικού άτλαντα". Μιας παράλληλης διαδρομής που παρέχει στον θεατή όλες τις χρήσιμες πληροφορίες για την κατανόηση και την προσέγγιση της αρχαίας κοινωνίας. Τα εκθέματα συνοδεύονται από αναλυτικές και λεπτομερείς αναφορές στη φιλοσοφία, τη λογοτεχνία, την αρχιτεκτονική, τη ναυσιπλοΐα, το θέατρο, τη θρησκεία, τη μυθολογία, την πολιτικο-κοινωνική δομή. Αυτή είναι άλλωστε και μια από τις καινοτομίες της έκθεσης: τα

7. Άγαλμα κορυπίδας από ασβεστόλιθο, περ. 300 π.Χ. Από την κωμόπολη του San Cipirella.



14. Εξωτερική άποψη του Palazzo Grassi, που φιλοξενεί την Έκθεση "Οι Έλληνες της Δύσης", στη Βενετία.

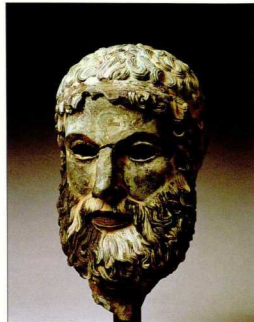
δείγματα της καλλιτεχνικής παραγωγής δεν παρουσιάζονται απλά σαν μεμονωμένα αντικείμενα αλλά ως δημιουργήματα μιας συγκεκριμένης κοινωνίας, ενός τρόπου ζωής.

Μεγάλη έμφαση δίνεται φυσικά και στην αρχιτεκτονική, την κατ' εξοχήν μνημειώδη μορφή τέχνης που κόσμησε τις πόλεις με επιβλητικούς ναούς και οχυρωματικά έργα. Οι μετόπες, τα ακροκέραμα, τα αρχιτεκτονικά στοιχεία (εικ. 7, 12) και κυρίως τα φωτογραφικά ντοκουμέντα που εκτίθενται μας δίνουν μια ιδέα των ναών που σώζονται σχεδόν άθικτοι μέχρι σήμερα (Ακράγαντας, Ποσειδωνία, Σελινούς). Σύμβολα μιας ακμάζουσας κοινωνίας που, επιδεικνύοντας τα πολυτελή και μεγαλόπρεπα δημόσια κτήρια, επεδίωκε αυτοπροβολή και καταξίωση. Από τη μια για να κερδίσει την εκτίμηση και την αναγνώριση της μητέρας πατρίδας, από την άλλη για να κατακτήσει τον θαυμασμό και την υποταγή των ιθαγενών κατοίκων της περιοχής. Χρησιμοποιώντας αυτήν την κάθε άλλο παρά επιθετική πολιτική, οι Έλληνες άποικοι κατόρθωσαν να συμβιώσουν αρμονικά με τις μη ελληνικές φυλές και να δημιουργήσουν συνθήκες πολιτισμικής ώσμωσης και αποδοχής. Αυτό είναι ένα άλλο χαρακτηριστικό στοιχείο του φαινομένου της ελληνικής αποικιοκρατίας, το οποίο τονίζεται ιδιαίτερα κατά την πορεία της έκθεσης και στα κείμενα του καταλόγου.

Χρειάστηκαν 4 χρόνια για την προετοιμασία της έκθεσης και τη σύνταξη του καταλόγου μιας μελέτης επιστημονικών προδιαγραφών. Η έκθεση, που για πρώτη φορά συγκεντρώνει τόσο πολύ και πλούσιο υλικό της ιστορικής αυτής περιόδου, θα είναι επισκέψιμη έως τις 9 Δεκεμβρίου 1996 και θα πλαισιωθεί από πολλές άλλες εκδηλώσεις, όπως μια αξιολογη έκθεση ιστορικών χειρογράφων στη Μαρκιανή Βιβλιοθήκη, οργανωμένες επισκέψεις του Περιηγητικού Συλλόγου στους αρχαιολογικούς χώρους, προβολές βίντεο και σύνδεση με το Ιντνέρντ.

10. Κεφαλή γάκκινου αγάλματος, αρχές 5ου αι. π.Χ. Αρχαιολογικό Μουσείο Reggio Calabria.

12. Μετόπη με χορό κερσάρων, 510-500 π.Χ. Αρχαιολογικό Μουσείο Paestum.





## The Greeks of the West

### A. Oikonomidou

The exhibition which monopolizes presently the cultural interest in Italy is dedicated to the Greek colonizers of the West. In the Palazzo Grassi of Venice homage is paid to "Magna Grecia" in recognition of its fundamental role in the formation of European culture. Professor Giovanni Pugliese Caratelli, president of the Scientific Committee of the exhibition states: "Our intention is to elevate, through a choice of archaeological documents and works of art, the civilization which was developed in the Greek colonies of the West, from South Italy to Sicily and Cyrene and from Provence to the Iberian Peninsula, as well as the exemplary coexistence with the native peoples. But mainly we have tried to follow the course which led to the birth of the concept of Europe, mother land of dialectic thought and cultural tradition".

The creation of the institution of *polis*, the independent society of free citizens, is the historic fact which gave an impulse to the colonization movement. The colonies can exhibit an excellent fine arts production which is presented in a complete and thorough way through 2,000 exhibits which come from 75 museums.

A series of panels on the galleries walls, in the form of "information atlas", relates the exhibits on the one hand with their place of origin (aerophotographies, plans, maps), and on the other with religion, social and political structure, theater, mythology, town-planning, cultural and artistic activities. It is a parallel course which offers to the visitor-spectator useful information for the comprehension of the ancient society. Besides, this is the novelty of this exhibition: the artistic production is not presented merely as an object, but as a creation of a specific society, of a certain way of life. Special emphasis is naturally laid on architecture and philosophy by portraying the celebrated philosophers of antiquity, who lived in Magna Grecia: Parmenides, Empedocles, Pythagoras, Plato.

The exhibition open until December 8, 1996, is accompanied by parallel exhibitions and organized excursions to the grounds of Magna Grecia, screenings, videos and infomative web pages in the Internet.

11. Περικεραλαία  
"φρυγικού" τύπου, 4ος αι.  
π.Χ. Ιδιωτική συλλογή.

13. Υστερογεωμετρικός  
κρατήρας με παράσταση  
ναυαγίου, τέλη 8ου αι. π.Χ.  
Ναπολι, Εφορεία  
Αρχαιοτήτων.

